

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто специфіку формування майна та капіталу підприємств різних галузей економіки. Подано рекомендації щодо оцінки фінансового стану промислових, торговельних, сільськогосподарських, транспортних та будівельних компаній.

Рассмотрена специфика формирования имущества и капитала предприятий различных отраслей экономики. Даны рекомендации по оценке финансового состояния промышленных, торговых, сельскохозяйственных, транспортных и строительных компаний.

The present paper deals with the specific way of forming property and capital in companies operating in various sectors of the national economy. The recommendations are given to estimate a financial condition of industrial, trading, agricultural, transportation, and building companies.

© А.В. Бондарєва, 2009

Найбільш важливою вимогою щодо оцінки фінансового стану підприємства є достовірність вхідної інформації та аналітичних висновків. Тому перед тим, як проводити розрахунок і аналіз фінансових показників, аналітик повинен розглянути специфіку діяльності компанії та умови, за яких вона функціонує. Урахування цього фактора допоможе проведенню аналізу й інтерпретації одержаних розрахунків. Один із головних факторів, який слід брати до уваги у першу чергу – це вид діяльності підприємства, інакше кажучи, галузь економіки, до якої воно належить.

Метою даної статті є обґрунтування необхідності врахування галузевого фактора та розробка пропозицій щодо підвищення якості оцінки фінансового стану підприємств різних галузей економіки.

Окремі аспекти цієї проблеми розглянуто у працях О.П. Боруцького, Т.Ю. Селятіної, Д.С. Молякова [1-3] та інших дослідників. Учені визнають, що кожній категорії підприємств притаманні специфічні операційні цикли, структура майна, джерела фінансування та інше, і вважають за необхідне враховувати це при формуванні аналітичних висновків. Але щодо конкретних способів урахування такої специфіки, то вони потребують подальшого обґрунтування.

У національному господарстві України взагалі та Донецької області зокрема більшість підприємств можна віднести до промисловості, сільського господарства, будівництва, оптової та роздрібної торгівлі, підприємств сфери послуг. При цьому найбільша питома вага майна в загальній сумі активів підприємств Донецької області належить промисловим, а найменша – підприємствам, що займаються фінансовою діяльністю [4].

Як відомо, однотипні підприємства мають чимало однакових рис: довжину операційного циклу, структуру активу, пасиву, доходу та витрат. Особливості оцінки фінансового стану підприємств різних галузей національного господарства залежать від особливостей організації фінансів підприємства того чи іншого виду економічної діяльності. При цьому методика оцінки залишається незмінною для підприємства всіх галузей економіки (виключаючи фінансову). Якщо оперувати найпоширенішою методикою, яка базується на використанні методу коефіцієнтів, то можна виділити стандартну групу показників, які можуть бути розраховані на будь-якому підприємстві. Однак слід враховувати, що специфіка організації фінансів різних галузей вносить деякі корективи, але не в саму методику оцінки, а в інтерпретацію одержаних розрахунків та формулювання аналітичних висновків. Для підтвердження цієї думки виконаємо вертикальний аналіз балансу підприємства різних видів діяльності (табл. 1).

У таких галузях, як торгівля, промисловість та будівництво, навпаки, більша частина майна знаходиться в оборотних активах і профінансована за рахунок поточних зобов'язань. Ця розбіжність структури балансів підприємств різних галузей полягає у специфіці їх фінансово-економічної діяльності, яка обумовлює потребу в різних видах активів.

Таблиця 1

Вертикальний аналіз балансу підприємств Донецької області, згрупованих за видами економічної діяльності на кінець 2008 р., %*

Стаття балансу	Сільське господарство	Торгівля	Транспорт та зв'язок	Будівництво	Промисловість
Актив					
Необоротні активи	49,8	20,8	80,49	32,98	33,03
Оборотні активи	49,4	77,3	18,71	65,6	65,55
Інші активи	0,8	1,9	0,8	1,42	1,42
Баланс	100	100	100	100	100
Пасив					
Власний капітал	56,95	15,41	65,26	19,91	38,36
Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	0,39	0,27	0,83	1,18	1,66
Довгострокові зобов'язання	18,23	11,81	17,15	17,09	12,71
Поточні зобов'язання	30,35	73,03	16,76	62,12	46,45
Інші пасиви	- 5,9	- 0,52	-	- 0,3	0,82
Баланс	100	100	100	100	100

* Розраховано на базі балансів підприємств Донецької області [1].

Найбільш вагоме місце у загальнодержавних фінансах посідають фінанси промисловості. Це пов'язано з тим, що найбільша частина ВВП створюється саме в цій галузі. Промисловість – це виробнича галузь, тому при аналізі фінансового стану промислових підприємств значну увагу слід приділяти аналізу необоротних активів. Їх структура є більш складною, ніж у підприємств сфери обігу. Найбільша вартість необоротних активів промислових (так само, як і транспортних, будівних та сільськогосподарських) підприємств сконцентрована в основних засобах та незавершеному будівництві.

У торговельних підприємств найбільша питома вага необоротних активів припадає на основні засоби та довгострокові фінансові інвестиції. Тому при аналізі використання основних засобів слід виявити динаміку їх вартості та структури, розміри та співвідношення активної та пасивної частин. При цьому необхідно враховувати, що структура основних засобів підприємств різних галузей суттєво відрізняється. Так, на підприємствах невиробничої сфери підприємницька діяльність пов'язана з формуванням та використанням основного капіталу, необхідно для зберігання та реалізації товарів та послуг. На підприємствах виробничої сфери капітал, вкладений в основні фонди, використовується у першу чергу для виробництва готової продукції. Структура основних фондів, наприклад торговельних підприємств, значно відрізняється від структури основних фондів промислових, де більшою є питома вага виробничого устаткування. Взагалі ліквідність основних фондів торговельних підприємств є вищою за промислові. Це пов'язано з тим, що обладнання та будівлі промислових підприємств мають більш специфічне призначення, ніж торговельні центри, а як наслідок – меншу ліквідність.

Суттєві відмінності організації структури основних фондів мають підприємства сільського господарства, будівництва та транспорту. Так, у сільському господарстві найбільшу питому вагу у структурі необоротних активів, як правило, має земля. Вона є засобом виробництва, на який не нараховується амортизація. Не маючи зносу, її балансова вартість не зменшується протягом визначеного періоду так, як балансова вартість засобів виробництва промислових підприємств. Не нараховується амортизація також по таких виробничих фондах, як продуктивна та робоча худоба. Таким чином, у сільському господарстві основні фонди (більшою частиною) не втрачають своєї вартості протягом часу, а навпаки – можуть подорожчати за рахунок зростання вартості землі. На підставі цього основні фонди у сільському господарстві можна вважати більш ліквідними, ніж в інших галузях економіки, що слід враховувати при аналізі ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств.

У транспортній галузі найбільша питома вага основних фондів зосереджена у транспортних засобах. При аналізі фінансового стану транспортних компаній слід враховувати, що структура їх основних засобів є досить різноманітною, бо вони можуть мати

на балансі будь-яку транспортну техніку. Головною поєднуючою рисою таких компаній є те, що вони потребують значного фінансування для придбання основних засобів. Виходячи з того, що транспортне обладнання використовується не менше року, фінансування, як правило, здійснюється на довгострокових умовах. При аналізі власного капіталу слід урахувувати, що вагома частина необоротних активів може бути профінансована за рахунок довгострокових інвестицій та позик.

Основні фонди, безумовно, відіграють важливу роль у процесі виробництва, але конкурентоспроможність підприємства забезпечує також вкладення фінансових ресурсів у науково-технічну продукцію, що розглядається як вкладення у нематеріальні активи. Причому вплив цієї статті необоротних активів на фінансовий стан підприємства є двостороннім. З одного боку, збільшення питомої ваги нематеріальних активів за рахунок винаходів, нових програмних продуктів, конструкторських розробок та іншої інтелектуальної власності підвищують ефективність виробництва, зменшують собівартість продукції, що значно поліпшує фінансові результати, з іншого – нематеріальні активи прийнято відносити до низьколіквідних, виходячи з того, що можливість їх реалізації є нижчою, ніж поточних активів [3]. Тому при необґрунтованому збільшенні частини нематеріальних активів у майні підприємства структура балансу погіршується. При цьому знижуються показники ліквідності, уповільнюється обіг необоротних активів. З огляду на це при аналізі фінансового стану промислових підприємств слід додатково проводити аналіз:

а) структури нематеріальних активів, ураховуючи ступінь їх правової захищеності та термін використання. При цьому позитивною динамікою вважається збільшення частки об'єктів промислової власності, ці вкладення направлені на вдосконалення продукції та технології;

б) ліквідності та рентабельності нематеріальних активів.

На відміну від підприємств сфери виробництва на підприємствах сфери обігу нематеріальні активи сформовані, насамперед, за рахунок документації, що дає право займатися тим чи іншим видом діяльності. Тому в таких фірмах нематеріальні активи мають невелику вартість та вплив на фінансові показники. Виходячи з цього немає сенсу приділяти велику увагу аналізу цієї групи необоротних активів на підприємствах невиробничої сфери. Але слід більш поглиблено проаналізувати структуру довгострокових фінансових зобов'язань. Виходячи з того, що період їх функціонування більше року та вони не можуть бути реалізовані у будь-який момент, їх слід віднести до низьколіквідних активів. У зв'язку з цим необхідно розрахувати ефективність цих вкладень, прибутковість та можливість реалізації в майбутньому.

Крім розглянутих розбіжностей структури балансу, існують також деякі розбіжності стосовно інтерпретації фінансових коефіцієнтів, бо останні, як відомо, відображають взаємозв'язок між компонентами фінансових звітів. Виходячи з того, що структура фінансової звітності відрізняється залежно від галузевої приналежності підприємства, можна зробити висновок, що існують також розбіжності щодо інтерпретації та рекомендованих (нормативних) значень фінансових коефіцієнтів (табл. 2).

Таблиця 2

*Система коефіцієнтів та нормативних значень,
що використовуються для оцінки фінансового стану
торговельних та промислових підприємств*

Показники	Галузь	
	промисловість	торгівля
Загальна ліквідність	≥ 2	$\geq 1,5$
Швидка ліквідність	$\geq 0,7-1$	$\geq 0,5-0,8$
Миттєва ліквідність	$\geq 0,5$	$\geq 0,3$
Автономії	$\geq 0,6$	$\geq 0,5$
Забезпеченість власними обіговими коштами	$\geq 0,6-0,8$	$\geq 0,5$
Рентабельність власного капіталу	$\geq 0,2$	$\geq 0,15$
Рентабельність продажу	$\geq 0,2$	$\geq 0,15$
Оборотність обігових активів (кількість оборотів)	≥ 3	зростання
Період обороту обігових активів	< 122	зменшення

(днів)		
Обіговість дебіторської заборгованості (кількість оборотів)	$\geq 4,9$	зростання
Період інкасації дебіторської заборгованості (днів)	< 73	зменшення

Як бачимо, існують деякі розбіжності стосовно рекомендованих значень для промислових та торговельних підприємств. Так, у промисловості коефіцієнт загальної ліквідності більше, ніж у торгівлі. Це пов'язано з тим, що на промислових підприємствах велика питома вага обігових коштів зосереджена у виробничих запасах та незавершеному виробництві, а на торговельних – у товарних запасах. Виходячи з того, що товари є більш ліквідними, ніж виробничі запаси та незавершене виробництво, нормативне значення коефіцієнта загальної ліквідності на торговельних підприємствах може бути нижче, ніж у промисловості. Рекомендовані значення коефіцієнтів швидкої та миттєвої ліквідності збігаються, бо частка розрахунків та коштів в обох галузях є приблизно однаковою. У той же час нормативне значення коефіцієнта автономії торговельних підприємств нижче, ніж промислових. Це пов'язано з тим, що на підприємствах сфери обігу, де у складі активів переважають обігові кошти, залучається значний обсяг позикового капіталу у формі товарного кредиту. На підприємствах безпосереднього виробництва, де у складі активів переважають основні засоби, обсяг залученого позикового капіталу не відіграє помітної ролі в загальному його складі. Те саме стосується і коефіцієнта забезпеченості власними обіговими коштами. Для підтримання фінансової рівноваги рекомендована рентабельність промислових підприємств має бути вище, ніж торговельних, що пов'язано зі швидкістю обігу капіталу. У промисловості значення цього показника значно нижче, ніж у торгівлі. Така ситуація є характерною для високотехнологічних галузей, що відрізняються значною капіталомісткістю.

Таким чином, галузеві особливості діяльності підприємств істотно впливають на формування структури майна, капіталу та рівень фінансових коефіцієнтів, що безумовно необхідно враховувати при аналізі фінансового стану підприємств різних видів діяльності. Для цього слід розширити інформаційну базу аналізу за рахунок введення додаткових приміток до фінансової звітності, у яких докладно відображати інформацію, що характеризує специфіку організації фінансових ресурсів кожної галузі (на торговельних підприємствах додатково відображати розмір торговельної націнки, на будівних – структуру незавершеного будівництва тощо) і розробити нормативні значення фінансових коефіцієнтів окремо для кожної галузі.

Література

1. Боруцкий А.П. Совершенствование методов анализа финансово-экономического состояния сельскохозяйственных предприятий / А.П. Боруцкий // АПК: Экономика, управление. – 2002. – №4. – С. 66-73.
2. Селятина Т.Ю. Статистические методы в анализе финансового состояния промышленного предприятия: дис. ... к.э.н.: 08.00.12 / Т.Ю. Селятина. – М., 2004. – 169 с.
3. Моляков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства: учеб. пособ. / Д.С. Моляков – М.: Финансы и статистика, 1999. – 200 с.
4. Статистичний щорічник Донецької області за 2008 р. / Держкомстат України. Головне управління статистики у Донецькій області; за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2009. – 396 с.

Надійшла до редакції 21.12.2009 р.